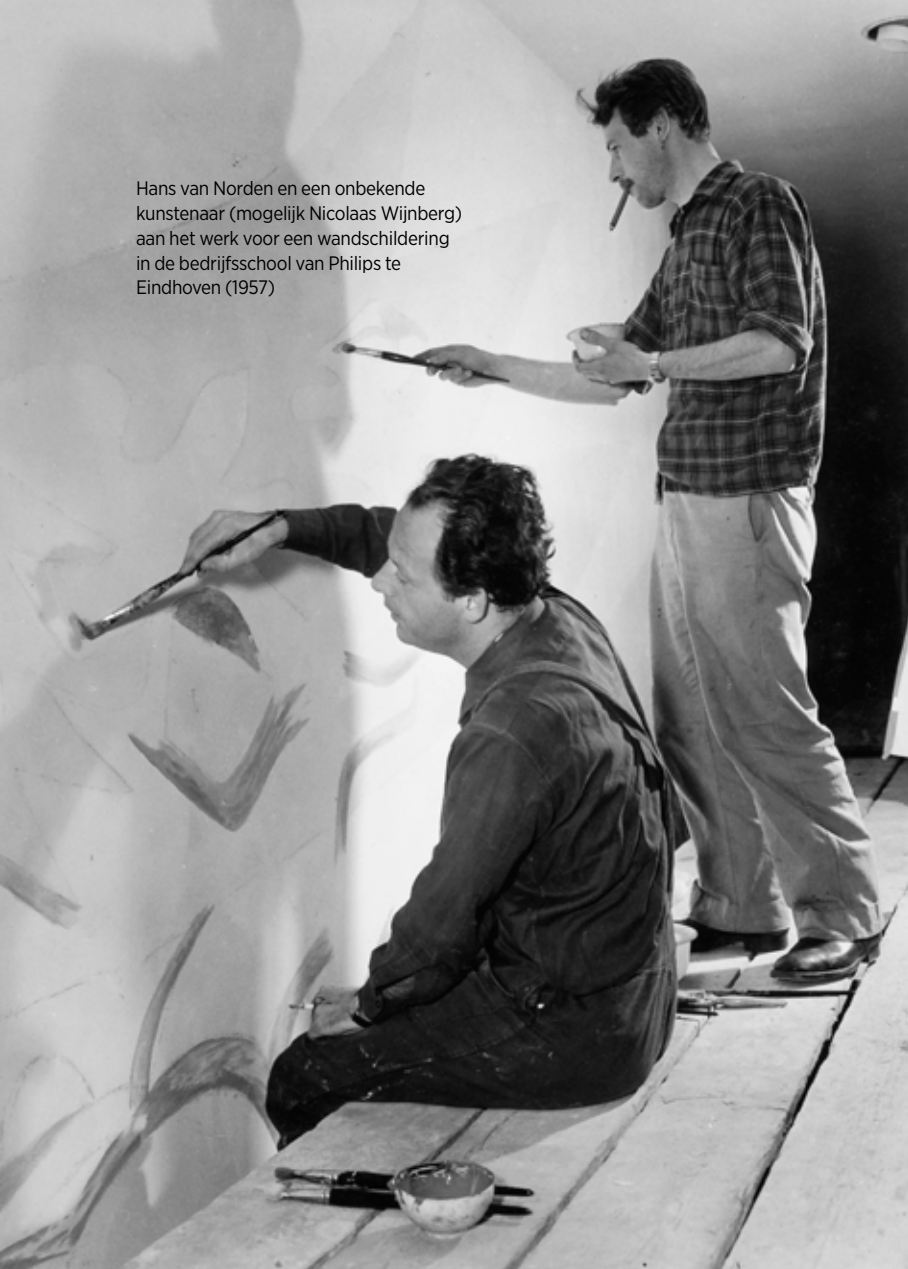

Hans van Norden en een onbekende kunstenaar (mogelijk Nicolaas Wijnberg) aan het werk voor een wand schildering in de bedrijfsschool van Philips te Eindhoven (1957)

In de herwonnen vrijheid na de Tweede Wereldoorlog ontplooiën veel kunstenaars initiatieven. Zo ook de kunstenaars die zich uiteindelijk in 1948 verenigen als De Realisten. Een van de initiatiefnemers is kunstenaar Hans van Norden. Hij werpt zich met Nicolaas Wijnberg en Theo Kurpershoek op als voorvechter van kunst met een herkenbaar motief, tussen het geweld van de Cobra-kunstenaars. De naam Hans van Norden doet anno 2016 lang niet meer bij iedereen een belletje rinkelen. Dat dit onterecht is, bewijst zijn uitgebreide archief dat de kinderen van deze artistieke duizendpoot onlangs aan het RKD schonken.

Artistieke alleseter Hans van Norden (1915-2011)

‘Het grootste wonder is de realiteit zelf’

TEKST **Ramses van Bragt**

Van Norden groeit op in een kunstzinnig gezin in Gouda, waar zijn vader Willem Hendrik van Norden ontwerper is bij Koninklijke Goedewaagen. Zijn zoon is ook artistiek begaafd en studeert aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten en wordt daar vooral beïnvloed door Heinrich Campendonk, hoogleraar Monumentale Vormgeving. In de oorlog leert Van Norden ook Karel Poons en Hans Snoek kennen. Voor hun dansvoorstellingen maakt hij de kostuums. Met Snoek en Wijnberg richt hij in 1945 het Scapino Ballet op, het eerste jeugdballettheater ter wereld.

DE REALISTEN

In de oorlog was Van Norden in contact gekomen met Theo Kurpershoek en Nicolaas Wijnberg: ze blijken geestverwanten. Wijnberg behoort tot een groep kunstenaars die in de oorlog met jonkheer Willem Sandberg zogenaamde ‘huiskamergesprekken’ voert: Sandberg verwachtte veel van deze kunstenaars als de oorlog voorbij zou zijn. Het liep echter anders: vlak na de oorlog overstemt het kabaal van Cobra hun gematigd modernisme en Sandberg kiest voor deze nieuwlichters. Wijnberg, Van Norden en Kurpershoek richten daarom schildersgroep De Realisten op, als verzet tegen de in hun ogen alles-

overheersende aandacht voor abstractie in de kunst. Andere leden zijn onder anderen Herbert Fiedler, Lex Horn, Theo Kurpershoek en Kees Andrea. In 1948 houden ze bij de Rotterdamse Kunstkring en kunsthandel Buffa & Zn. tentoonstellingen. Wijnberg schrijft later dat het hen ging om de ‘shok der herkenning [...] Die beroemde, veel gezochte, andere werkelijkheid achter het zichtbare is alleen door het zichtbare uit te drukken. Het grootste wonder is de realiteit zelf.’ Ondertussen mogen ‘de Experimentelen’ (de COBRA-kunstenaars) in 1949 in het Stedelijk Museum hun nu roemruchte tentoonstelling houden. In 1950 ageren de Realisten fel tegen de inhoudelijke invul-

Uitnodiging voor tentoonstelling ‘Realisten uit zeven landen’, Stedelijk Museum Amsterdam, 1951

ling van de tentoonstelling Nieuwe Stromingen in het Stedelijk Museum. Onlangs dook een bijzonder exemplaar op van de tentoonstellingscatalogus die hierin meer inzicht geeft. In de catalogus is een doorslag geplakt van een brief van Nicolaas Wijnberg en Lex Horn aan een voorsnog onbekende geadresseerde. Ze beklagen zich namens De Realisten over de handelwijze van de commissie van het Stedelijk Museum die de tentoonstelling samenstelde: ‘Wij kunnen uit de handelwijze van de commissie niets anders concluderen, dan dat zij onder het mom van instructieve objectiviteit een verdraaid beeld wil geven van de huidige stand van de Nederlandse beeldende kunst [...] Wij menen namelijk dat het recht van ‘Nieuwe Stromingen’ niet alleen is voorbehouden aan sinds 1910 bestaande theorieën als Kubisme, Non-figuratief en dada’.

REURING

Na lang aandringen geeft Sandberg zich gewonnen en geeft hij De Realisten in 1951 ook toestemming een tentoonstelling te houden als dit maar genoeg ‘reuring’ geeft. Dat laatste heeft Sandberg geweten. De tentoonstelling *Realisten uit zeven landen* is niet alleen een protest tegen alles wat abstract is, maar ook wordt het beleid van Sandberg zélf gehekeld. De rode haan op de tentoonstellingsaffiche die victorie kraait boven op een vuilnisbelt van abstracte schilderijen en boeken over abstracte kunst, is hiervan een duidelijke illustratie. Tijdens het inrichten van de tentoonstelling is Sandberg met vakantie, maar na terugkomst ontsteekt hij in woede bij het zien van dezelfde rode haan boven de deur naar zijn werkkamer. Door deze dolkstoot in zijn rug komt het niet meer

goed tussen hem en De Realisten. Sandberg had weliswaar het kabaal gekregen waar hij om vroeg, maar hij had zich daar iets anders bij voorgesteld. In het archief van Van Norden bevindt zich correspondentie met een aantal van de buitenlandse deelnemers aan de tentoonstelling, onder wie Bernard Lorjou (1908-1986) en Gabriele Mucchi (1899-2002). Mucchi, grondlegger van het Nuovo Realismo en vertegenwoordiger van het sociaalrealisme, stuurt Van Norden diverse brieven waarin hij aangeeft dat ‘zijn’ realisme toch wel verschilt met dat van de Nederlandse realisten. Zijn realisme is vooral een sociaalrealisme waarin de klassenstrijd van de arbeiders- en boerenklasse centraal moet staan. Deze vervlechting van kunst en politiek zie je niet terug bij de Nederlandse Realisten. Van Norden bijvoorbeeld stelt in zijn werk liever de mens centraal, en dan vooral het ‘aardse gewriemel’ van die mens. Hij voelt zich verwant met schilders die ‘hun motieven inspireren op het leven van alledag’.

MONUMENTALE KUNST, THEATER EN LITERATUUR

In 1952 wordt Van Norden secretaris van de Vereniging van beoefenaars van Monumentale Kunst (VbMK). Het doel van de VbMK is om openbare gebouwen van kunst te voorzien. Mede dankzij de door hen gepropageerde percentageregeling (van ieder bouwwerk dat door het Rijk wordt gefinancierd, wordt een percentage gebruikt voor kunsttoepassingen) worden snel resultaten behaald. De vereniging ontwikkelt ook een standaardovereenkomst tussen kunstenaar en opdrachtgever, dat z’n vruchten afwerpt. De VbMK heft zichzelf begin jaren zestig op omdat het doel bereikt is. Van Norden

BERICHTEN <

schenkt zijn VbMK-archief in 1978 aan het RKD. In de jaren vijftig en zestig is Van Norden druk met het ontwerpen van theaters en decors. In 1954 beleeft hij zijn *finest hour* als hij de techniek en decors ontwerpt voor de deelname van het Ballet van de Nederlandse Opera aan het Festival International de la Danse in Aix-les-Bains en Monaco. Hij herhaalt dit kunststukje in Kasteel Oost in Eijsden, in die tijd een bekend treffpunt van Amsterdamse kunstenaars, door het gezelschap van Françoise Adret (1920-) te laten optreden. De eigenaresse van Kasteel Oost, Jopie Roosenburg-Goudriaan schreef Van Norden enthousiast: ‘Het kon allemaal niet mooier: de nacht was de zwoelste van de zomer tot dan [...] Het dansen van de groep was gaaf en Adret en eenige anderen wisten de hoogste toover te wekken’. In 1957 staat Van Norden met onder anderen Nicolaas Wijnberg aan de wieg van het literaire tijdschrift *Tirade*. Van Norden neemt de vormgeving en illustraties voor zijn rekening; Wijnberg wordt redacteur. Het archief van Van Norden bevat brieven van onder anderen Pierre Vinken, mederedacteur en latere topman van Elsevier, over een verregaande samenwerking van ‘de Schildersgroep’ Van Norden en Wijnberg aan *Tirade*. Deze vergroting van de expositiemogelijkheden zien we ook bij het laatste wapenfeit van De Realisten: in 1959 richt Van Norden met Harry op de Laak en wederom Nicolaas Wijnberg galerie Kabinet Floret op. De galerie wordt in 1966 weer opgedoekt, als Galerie Petit werken van onder anderen Van Norden, Wijnberg en Kurpershoek gaat tonen.

BELANG

Hans van Norden is als spin in het web van veel naoorlogse initiatieven niet weg te denken. Zijn archief biedt veel aanknopingspunten met al bij het RKD aanwezige archieven van mede-Realisten Nicolaas Wijnberg, Theo Kurpershoek, Herbert Fiedler en dat van de VbMK. Het archief geeft bovendien meer inzicht in de Realisten en hun buitenlandse evenknieën. Verder bevat het archief van Van Norden fraaie ontwerptekeningen en ander beeldmateriaal dat een goede aanvulling is op het al aanwezige beeldmateriaal van zijn werk. Tenslotte vormt de enorme hoeveelheid dagboeken een schat aan informatie voor onderzoekers.

Ramses van Bragt is archivaris RKD - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis